

"OLMAK & SEÇMEK"

PHYSIS & NOMOS

PHYSIS: BİR GÜÇ TEORİSİ

Bölüm 1: Physis & Nomos

Ön yayın · v1

Bu bölüm, Physis: Bir Güç Teorisi kitabının bir parçasıdır. Kitabın kanonik ve son metni, tamamlandığında ayrı bir kayıt olarak yayımlanacaktır; bu bölümdeki terim ve ifadeler orada güncellenmiş olabilir.

© Evren Öztürk, 2026. CC BY-NC-ND 4.0 ile lisanslanmıştır.

Tescil No: 2026/17534 · T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Telif Hakları Genel Müdürlüğü · 5 Mart 2026

ORCID: 0009-0009-5796-367X

physisproject.com · evrenozturk@physisproject.com

Önerilen atıf

Öztürk, Evren. “Bölüm 1: Physis & Nomos.” Physis: Bir Güç Teorisi içinde. Ön yayın, v1. Zenodo, 2026. https://doi.org/10.5281/zenodo.23310871

BÖLÜM 1: PHYSIS & NOMOS

Fransız Devrimi, "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik" haykırışıyla patladı. Sonu Terör, diktatörlük ve imparatorluk oldu. Rus Devrimi, işçilerin iktidarı ve sınıfsız bir toplum vaadiyle yükseldi; sonu tek parti diktatörlüğü ve yeni bir yönetici sınıf oldu. İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan refah devletleri ise eşitlik, güvenlik ve refah sözü verdi; ancak 1980'lerden itibaren bu düzen yavaş yavaş sökülmeye başladı.

Tarih bize çoğu zaman bir yürüyüş olarak anlatılır: insanlığın adil, özgür ve eşit bir toplum idealini kovaladığı ve her çağda ona biraz daha yaklaştığı bir yürüyüş. Bu anlatı Aydınlanma'yla doğdu. Condorcet, Terör'ün peşine düştüğü günlerde saklandığı odada, insan zihninin durmaksızın ilerlediği on çağlık bir tarih yazdı; kitap, o öldükten sonra, 1795'te basıldı. Hegel aynı yürüyüşe felsefi biçimini verdi: dünya tarihi, özgürlük bilincinin ilerlemesiydi. 19. yüzyılın İngiliz tarihçileri geçmişi kendi parlamentolarına varan kesintisiz bir yol olarak okudu; bu okumaya adını, onu eleştirirken, 1931'de Herbert Butterfield verdi: Whig tarih yorumu. Soğuk Savaş sona erdiğinde Francis Fukuyama yürüyüşün menzile vardığını ilan etti: liberal demokrasi, tarihin sonuydu.

Aynı iskeleti bir başka anlatı da taşıdı; yalnızca varış noktasını değiştirdi. Marx ile Engels 1848'de "Şimdiye kadarki bütün toplumların tarihi, sınıf mücadeleleri tarihidir" diye yazdı ve Hegel'in yürüyüşünü düşünceden alıp üretim ilişkilerine indirdi. Yol burada da bir yere çıkıyordu: sınıfsız topluma. Rus Devrimi bu anlatının devlet olduğu andı; Sovyet ders kitapları onu ilkel topluluktan köleciliğe, feodalizmden kapitalizme ve oradan sosyalizme uzanan beş basamaklı bir merdivene çevirdi ve her basamağın bir sonrakine zorunlulukla çıktığını öğretti.[1]

İki anlatı birbirine düşmandı, ama aynı cümleyi kuruyordu: tarih bir yöne yürür ve o yön bir idealdir. Devrimler bu ideal adına yapıldı, anayasalar onun adına yazıldı, kurumlar onun adına kuruldu. Fakat her seferinde, bir süre sonra, sistemin içinde görünmez bir kuvvet

devreye girdi; kardeşlik çözüldü, eşitlik bozuldu, adalet araçsallaştırıldı ve özgürlükler daraldı.

Bu saptama bizi bir soruyu sormaya iter: Farklı dönemlerde ve farklı siyasal sistemlerde tekrar tekrar gördüğümüz bu dönüşümler, birbirinden bağımsız tarihsel olaylar mıdır, yoksa hepsinin altında işleyen ortak bir yapısal mekanizma mı vardır?

Physis Teorisi, ikinci ihtimalin izini sürer. Bu yüzden Fransız Devrimi'ni, Rus Devrimi'ni ve refah devletinin dönüşümünü birbirinden kopuk örnekler olarak değil, aynı yapısal mekanizmanın farklı koşullardaki görünümleri olarak ele alır. Devrimlerin, rejimlerin ve kurumların zamanla neden kendi kuruluş amaçlarından uzaklaştığını anlamaya; onları dönüştüren kuvvetin doğasını ve işleyişini ortaya çıkarmaya çalışır.

1. TEMEL KAVRAMLAR

İnsan, hayatta kalmak için mücadele eden bir tür olarak doğanın yasalarına tabidir; aynı zamanda bu mücadeleyi anlamlandıran, kurallar koyan ve "doğru" ile "yanlış"ı tanımlayan tek türdür. Antik Yunan felsefesi bu gerilimi iki kavramla yakaladı: Physis (φύσις) — doğanın düzeni, içgüdüler, evrensel yasalar; ve Nomos (νόμος) — insan yapımı kurallar, gelenekler, toplumsal düzen. Bu ikilik, MÖ 5. yüzyıldan bu yana felsefenin temel sorularından birini oluşturdu: İnsan davranışı doğadan mı gelir, yoksa toplumdan mı? Sofistler bu ayrımı ilk kez yaptı — ama Physis ve Nomos'u karşıt kutuplar olarak gördü. Ancak Physis Teorisi ikisini karşıt değil, iç içe geçmiş olarak tanımlıyor.

Not: Physis Teorisi'nde, kitabın bölümlerini oluşturan kavramlar birbirini gerektirir. Hayatta kalma formülü grubu, grup da güç çatışmasını doğurur. Güç çatışmasının ürettiği kalıcılaşma ise bir zincir izler: liderlik, yönetsel sınıflar, tüzel kişilik ve hegemonya; her biri bir öncekinin üzerine katmanlanır. Hegemonya da direnci çağırır. Kitabın sunumu zorunluluktan lineerdir; anlattığı mekanizma ise döngüseldir.

Bu kitapta Physis, evrensel hayatta kalma zorunluluğunun somutlaşmış hâli olarak tanımlanır. Korku, saldırganlık, ödül arayışı,

cinsel dürtü, grup içi dayanışma — bunların tümü Physis'in tezahürleridir. Ancak Physis yalnızca içgüdüler demek değildir; aynı zamanda dürtüsel güç iddiasının, birey-grup geriliminin ve hegemonya döngüsünün kaçınılmaz motorudur. Physis hızlıdır, otomatiktir, bilinçli çaba gerektirmez. Ve en kritik nokta: Physis varsayılandır — her şey Physis'in içinde işler.

Physis tek boyutlu değildir. Hem çatışmacı (agonistik) hem bağsal (afiliyatif) mekanizmalar taşır.[2] İki işlevin profili şöyle ayrışır:

Çatışmacı (agonistik) tarafı

- bireyin güç iddiasını öne çıkarır
- saldırganlık, rekabet, dominans
- güç çatışması ve dominans arayışı
- liderlik üretimi
- hiyerarşi ve yapı kurma
- ölçekten bağımsızdır: yakın çevrede de büyük ölçekte de aynı işler
- bencillik ekseni

Bağsal (afiliyatif) tarafı

- ilişkiseldir; grup kohezyonunu kurar, bireysel hayatta kalmayı da destekler
- empati, adalet hissi, karşılıklılık
- bağ kurma, grubu bir arada tutma, bireyi grupla uyumlama
- denge ve onarım (uzlaşı)
- yakın çevrede güçlüdür, ölçekte zayıflar (grup-bağımlı)
- Physis'in kendi içinde evrilmiş, bireysel ve toplumsal hayatta kalmayı destekleyen refleksler (haksızlığa tepki, karşılıklılık ihlalinin cezalandırılması)
- özveri ekseni

Bu iki işlev karşıt değildir. Felsefede benzer ikiliklere rastlanır, ama bunlar çoğunlukla biri artarken öbürünün azaldığı tek eksenli bir gerilim varsayar; çatışmacı ve bağsal ise ölçeğe karşı farklı duyarlılıkta, aynı anda çalışan iki bağımsız işlevdir. Bu terimler, iki işlevi en doğru biçimde aktardıkları için seçilmiştir.

Platon ve Aristoteles Nomos'a — akla, erdeme — açık bir işlev yüklemiştir: insanı yüceltmek. Physis Teorisi bu fonksiyonu reddeder. Nomos bir kapasitedir; yönü garanti değildir. Physis'in içinde doğar. Hafıza ve ölüm farkındalığının birleşiminden — lineer zaman bilincinde — ortaya çıkar. İnsan bu kapasiteyle üç şey yapabilir: seçim — Physis'in dikte ettiğinin aksine hareket edebilmek; ölçek — bireysel ömrün ötesine geçen sistemler kurabilmek; zamansal sembolik kendilik — "ben"i zamanda konumlandırabilmek. Bu kapasite ahlaki açıdan nötrdür — çatışmacı da bağsal da işleyebilir. İnsan bu üç kapasiteyle hem bireysel hem de toplumsal hayatta kalma formülünü dönüştürür.

Böylece iki eksen kesişir: bir kuvvetin nereden geldiğini soran ontolojik eksen (Physis ya da Nomos) ve ne yaptığını soran işlevsel eksen (çatışmacı ya da bağsal). Kesişim dört hücre verir: Physis-çatışmacı, Physis-bağsal, Nomos-çatışmacı ve Nomos-bağsal. Nomos'un çatışmacı tarafı hiyerarşi, kurumsallaşma, ölçeklenme ve meşruiyet/rıza yönetimidir; bağsal tarafı adalet, haklar ve faydanın aşağı dağıtımıdır. Bu dört hücrelik ızgara kitap ilerledikçe doldurulur: ilk kez Bölüm 5'te (§6.7) uygulanır, Eşitlik bölümünde (§11) üç kavramın yerleşimiyle şekle dökülür ve Bölüm 9'da (§4.3, §6.1) bütün hâliyle kurulur.

Burada kritik bir dinamik ortaya çıkar: Physis'in bağsal mekanizması — empati, adalet hissi, karşılıklılık — yakın çevrede çalışır. Yüz yüze ilişkilerde, tanıdık gruplar içinde işler. Ölçek büyüdüğünde bu mekanizma büyük ölçeği kapsayamaz; kendi yakın ölçeği ile sınırlı kalır; insan binlerce kişiye empati duyamaz, milyonlarla karşılıklılık kuramaz. Ama Physis'in çatışmacı mekanizması — güç çatışması, dominans arayışı — ölçekten bağımsız olarak işlemeye devam eder. İnsan bu asimetriyi kapatmak için çeşitli mekanizmalar geliştirmiştir: Physis'in bağsal mekanizmasının ölçeğe ulaşamadığı yerde, bilinçli olarak kurgulanmış denge mekanizmaları üretmiştir.

Ancak Nomos'un bu asimetriyi kapatma kapasitesi yapısal olarak sınırlıdır.[3]

Birincisi, Physis dürtüsel olarak dikte eder. Nomos ise bilinçle kurulur. Dürtü bastırılabiliyorsa, bilinçli inşa çok daha kolay devre dışı bırakılır.

İkincisi, Physis'in çatışmacı güç mekanizması lider üretir. Lider karar alıcıdır. Bu durumda dengenin bütünden ve kaynaktan gelmesi gerekir. Ama dengeleyici kuralları — yasaları, kurumları — yine güç sahibi yapacaktır. Dengeyi sağlaması gereken araç, dengesizlikten fayda görenin elindedir. Asimetri özünde bir sürtünme asimetrisidir. Çatışmacı tarafı ölçeklendirmek karar alıcının ve tüzel kişiliklerden oluşan sistemin çıkarıyla uyumlu olduğundan dirençsiz ilerler; bağsal tarafı ölçeklendirmek onu sınırlayacağı için tam da bu gücün (karar alıcı ve tüzel kişilikler) direncine çarpar.

Üçüncüsü, bunu zorlaştıran sadece birey ile lider arasındaki güç çatışması değildir. Ölçek büyüdükçe sınıfsal çatışmalar ve tüzel kişilikler arası dinamikler de devreye girer. Physis'in çatışmacı mekanizması ve Nomos'un güç yaratma mekanizması — hiyerarşi, kurumsallaşma, ölçeklenme — kesintisiz çalışırken, Physis'in bağsal mekanizması kendi ölçeğinde kalmaya devam eder. Toplumsal ölçekte bunu devralması gereken Nomos'un denge mekanizması ise yapısal olarak zayıf ve işlevsiz kalır.

Oysa bağsal mekanizma, çatışmacı olanı dengeleyebilmek için onunla aynı bütünü kapsamalıdır; bütünün yalnızca bir kısmını kapsayan denge, denge değil, seçici bir ayrımdır. Grupla sınırlı kalan bağ da tarafsız kalmaz: içeride birleştirirken dışarıya sınır çizer ve çatışmacı mekanizmanın girdisine dönüşür.

Böylece Physis'teki asimetri Nomos'ta kapanmaz; Nomos'a artarak taşınır: Nomos'ta çatışmacı mekanizma dirençsiz ölçeklenirken, bağsal mekanizma ölçekle kırılganlaşır.[4]

Nomos'un kritik bir özelliği vardır: Physis'in içinde doğar ve Physis'in içinde kalır. Bu, Nomos'un bağımsız bir "dünya" olmadığı anlamına gelir. Nomos bir kapasite, bir potansiyeldir — ve Physis'in içinde var olur. Stoacılar doğayla uyumu aramış, Nomos'u Physis'e karşı değil,

onunla uyumlu görmüştür. Physis Teorisi bir adım ileri gider: Nomos Physis'le uyumlu değil, Physis'in içindedir.

Özgürlük, adalet, kardeşlik; bu kavramlar Nomos'un ürünleri olmalıdır diye düşünülebilir — oysa bu dürtüler Physis'te ham olarak mevcuttur. Nomos içerisinde, Physis'teki ham dürtüler — adalet hissi, özgürlük arayışı… — normatif değerlere dönüşür. "Bu haksızlık!" çığlığı, "adalet olmalı" yargısına evrilir. Çığlık şimdiye aittir, yargı geleceğe: "olmalı" demek, var olanın karşısına henüz var olmayanı koymaktır. Bunun için zamanı açan, geleceği tasarlayan ve seçim yapabilen bir kapasite gerekir; o kapasite Nomos'tur. Bu evrim, dürtünün ötesine geçen bilinçli bir seçimdir.

Ancak seçim kapasitesi ahlaki açıdan nötr bir kapasitedir. Nomos, bilinçli seçim yapabilmek demektir — ama bu seçimin yönünü garanti etmez. İnsan, Physis'in dikte ettiğinin aksine hareket edebilir; ama aynı kapasiteyle, Physis'in bağsal reflekslerini bastırarak da hareket edebilir. Hem bireysel hem toplumsal hayatta kalma için gerekli olan veya bunu tehdit eden hareketler, yanlış hissedilse bile seçilebilir. Bu, Nomos'un karanlık yüzüdür: Bilinçli seçim kapasitesi, bilinçli yıkım kapasitesi de demektir. Nietzsche Physis'in baskınlığını görmüştür — ve Nomos'u bir zayıflık olarak kodlamıştır. Physis Teorisi baskınlığı kabul eder, ama Nomos'u zayıflık olarak değil, nötr bir kapasite olarak tanımlar. Nietzsche'nin yaklaşımı da işlev yüklemektir — ama Platon ve Aristoteles'in tersine, pozitif değil negatif yönden.[5]

İnsan bağsal dürtüleri Nomos kapasitesiyle anlamlandırır, değer hâline getirir ve bir bütün olarak çatışmacı dürtülerle beraber ölçeklenebilir sistemlere dönüştürür. Ancak bu ölçeklendirme bir bedel taşır: insanın Nomos kapasitesiyle kurduğu araçlar — tüzel kişilikler, kurumlar, bürokrasiler — Physis dinamikleriyle işler. Bu araçlar Nomos kapasitesiyle üretilmiş değerleri araçsallaştırabilir, yutabilir, bastırabilir; yok edemez. Çünkü Nomos araçlarda değil, onları kuran ve taşıyan insanda doğar: ölüm farkındalığı her insanda yeniden belirdikçe Nomos da yeniden üretilir.

İnsan, zaman zaman kendini doğal dürtülerinden ayıran, zaman zaman bu dürtülere teslim olan bir varlık olarak yaşar. Physis koşulları

dikte eder; insan Nomos kapasitesiyle zamanı açar, geleceği tasarlar, soruları doğurur, dürtüleri regüle eder; sanat ve bilim üretir, din ve felsefe yaratır, hukuk ve tarih yazar. Aynı kapasiteyle hiyerarşi kurar, kurumlar ve bürokrasiler örgütler, rızayı yönetir ve manipüle eder, savaş planlar; ürettiği değerleri de araçsallaştırır. Bu realitede insan, çeşitli spektrumlarda, çeşitli zamanlarda, farklı noktalarda var olur.

2. NÖROBİYOLOJİK TEMELLER

Physis ve Nomos felsefi kavramlar olarak başladı, ancak bugün bu ikiliğin biyolojik temellerini biliyoruz. Physis beynin evrimsel olarak eski yapılarında — limbik sistemde — işler. Nomos kapasitesi ise prefrontal kortekste (PFC) yatar. Bu eşleştirme bir kısaltmadır: iki yapı, ayrı bileşenler olarak değil, iç içe işleyen tek bir sistemin farklı boyutları olarak düşünülmelidir (§7).

Evrenin temel eğilimi entropidir — düzensizliğe, dağılmaya, sona doğru. Canlılık bu eğilime karşı bir direniştir. Her canlı iki formülle işler: anlık hayatta kalma ve türsel süreklilik. Birey hayata gelir, canlı kalır ve ölür — entropi kazanır. Ama birey çoğalırsa, tür var olmaya devam eder — entropi ertelenir. Limbik sistem bu iki formülün motorudur.

Limbik sistem — amigdala, hipotalamus — ve onunla birlikte çalışan bazal gangliyonlar Physis'in merkezidir. Tek bir amaca hizmet eder: hayatta kalmak. Amigdala tehdit algılar ve korku tepkisini tetikler. Bazal gangliyonlar alışkanlıkları ve otomatik davranışları yönetir. Hipotalamus temel dürtüleri — açlık, susuzluk, cinsellik, uyku — kontrol eder. Bu yapılar testosteron, kortizol ve dopamin tarafından yönlendirilir: Testosteron rekabet ve dominans davranışlarını, kortizol stres tepkisini, dopamin ödül arayışını tetikler. Limbik sistem hızlıdır, bilinçsizdir, milyonlarca yıllık evrimsel mirasın ürünüdür — ve çalışır.

Ayna nöronlar, başkalarının eylemlerini gözlemlediğimizde kendi beynimizde aynı eylemi simüle eden nöronlardır. Bu sistemin empati ve başkalarının zihinsel durumlarını anlama kapasitesiyle ilişkili olduğu düşünülür; katkısının boyutu tartışmalıdır. Temporoparietal

junction (TPJ) bağlantıları sayesinde başkalarının niyetlerini anlama kapasitesi sağlanır. Primatlarda dürtüsel, anlık empatiyle ilişkilendirilen bu kapasite, insanda soyut ahlaki yargılara ve normatif bilince dönüşür.

Prefrontal korteks (PFC) Nomos kapasitesinin merkezidir. İki temel bölgeden oluşur: Dorsolateral PFC rasyonel karar almayı, çalışma belleğini ve bilişsel esnekliği yönetir. Ventromedial PFC ise duygusal değerlendirme, sosyal kararlar ve ahlaki yargılardan sorumludur. PFC'nin işlevi limbik sistemin dürtülerini regüle etmek — ertelemek, yönlendirmek, bastırmaktır. Ancak bu düzenlemenin bir maliyeti vardır: dürtüsel tepki milisaniyeler alırken bilinçli karar saniyeler ister; PFC ise stres, yorgunluk veya açlık altında ilk çöken yapıdır.[6]

PFC tüm memelilerde bulunur; ancak insanda en gelişmiş hâliyle işler — sadece hacim değil, bağlantı yoğunluğu ve işlevsel karmaşıklık açısından. Bu gelişmişlik tek başına farkı açıklamaz — farkı yaratan, PFC'nin ölüm farkındalığını sürekli ve soyut olarak işlemesini mümkün kılmasıdır. İnsan, gelecekteki yok oluşunu simüle edebilen bilinen tek türdür. "Ben bir gün olmayacağım" düşüncesi soyut, zamansal ve kaçınılmazdır. Bu farkındalık Nomos kapasitesinin ortaya çıkışını tetikler: Anlam arayışı, sembolik sistemler, geleceği tasarlama — hepsi buradan doğar.

Yine de Nomos'u tek bir bölgeye indirgemek yanıltıcı olur. PFC bu kapasitenin yürütücü merkezidir — seçimi, inhibisyonu ve planlamayı koordine eden düğüm — ama Nomos bir bölge değil, bir ağ olarak işler. Ölüm farkındalığı ve zamansal kendilik için bellek (hipokampus) ve gelecek simülasyonu ağları; başkalarının zihnini okumak için ayna nöron–TPJ sistemi; rekürsif düşünce için dil bölgeleri devrededir. PFC bu ağı entegre eden şeftir, orkestranın kendisi değil. "Nomos PFC'de yatar" demek, bu ağın koordinasyon merkezini gösteren bir kısaltmadır.

İnsan bu kapasitelere nasıl ulaştı? Evrimsel bir geri besleme döngüsüyle:

- Genetik mutasyonlar ve neoteni → PFC hacmi artışı

- PFC artışı → dil, zihin teorisi, kümülatif kültür, ölüm farkındalığı
- Bu yetiler → kültürel ortam (din, mitoloji, sanat, felsefe)
- Kültürel ortam → daha uzun çocukluk, yoğun sosyal öğrenme
- Sosyal öğrenme → PFC'nin daha da gelişmesi için seçilim baskısı

Döngü kendi kendini besledi. PFC'si en gelişmiş türlerde bile dil ve zihin teorisi için yeterli düzeye ulaşılmaz — döngünün ikinci adımı zayıf kalır, üçüncü adım hiç gerçekleşmez. İnsanda döngü kapandı ve hâlâ dönüyor.[7]

PFC'nin limbik sistem üzerindeki kontrolü kırılgandır. Stres, yorgunluk, açlık veya tehdit altında bu kontrol zayıflar — bazen tamamen çöker. Ölüm düşüncesi de bu tehditlerden biridir. Bir fMRI çalışması bunu somut olarak gösterir: kendi ölümünü düşünmeye yöneltilen insanların beyninde, ölümcül olmayan bir acıyı düşünmeye kıyasla, tehdit ve korkunun merkezi olan amigdala daha güçlü tepki verir. Davranış düzeyinde de benzer bir tablo raporlanmıştır: kendi ölümünü düşünmeye yöneltilen insan (örneğin öldüğünde başına ne geleceğini yazması istendiğinde) kendi grubunu daha sıkı savunur, kültürel değerlerine daha sıkı sarılır, ama dış gruba karşı daha düşmanca davranmaya da başlar.

Bölümün başında adı konan gerilim burada en çıplak hâliyle görünür. İnsanda kapanan döngünün farkı yaratan ürünü olan ölüm farkındalığı, Nomos'un ortaya çıkışını tetikleyen şeydir; keskinleştiğinde ise Nomos'un seçim kapasitesini devre dışı bırakan etken haline gelir. Nomos'un ürettiği değerler ortadan kalkmaz, ama yönlerini artık Physis belirler.[8]

3. İNSAN-DİĞER TÜRLER AYRIMI

İnsan ile diğer türler arasına hep bir çizgi çekildi. Asıl mesele çizginin varlığı değil, niteliğidir. Baskın geleneklerde bu çizgi, bir değer merdiveniydi: insan Tanrı'nın suretinde yaratılmış ya da ona ilahî bir

ruh üflenmiş varlıktı, hayvan ise onun için yaratılmıştı; Descartes hayvanı düşünen bir özne değil, bir otomat saydı. Bu, Yunanlının barbara bakışına benzer bir bakıştı: öteki yalnızca farklı değil, aşağıdaydı. Herkes böyle bakmadı; hayvanda da ruh gören doğa inançları, canlıya zarar vermeyi yasaklayan gelenekler de vardı. Fakat baskın olan anlayış bu oldu.

Oysa uzun süre yalnızca insana ait sanılan pek çok şey başka türlerde de görülür. Filler ölülerinin başında bekler, yunuslar birbirini isimle çağırır, kargalar alet yapar ve saklar. Arılar yeni yuva için oylama yapar.[9] Çoğu türde oyun vardır. Bazı türler kin tutar, bazıları hediye verir; kapuçin maymunları eşit iş karşılığında eşit olmayan ödüle itiraz eder. Bilinç, empati ve öğrenme gibi kapasiteler insana özgü değildir; türler arasında bir süreklilik vardır. Ama bu, insan ile diğer türler arasındaki çizginin kalktığı anlamına gelmez; yalnızca bu çizgiyi bir değer merdiveni olarak kuran gerekçelerin dayanağını yitirdiği anlamına gelir.

İnsan bu süreklilik içinde yine de ayrışır: fark tür farkı değil, derece farkıdır — ama bu derece farkı niteliksel bir eşiği aşar ve her şeyi değiştirir. De Waal primatların ahlaki kapasitelerini — empati, karşılıklılık, teselli — belgeleyerek sürekliliği vurgular. Physis Teorisi sürekliliği kabul eder; ancak de Waal'ın belgelediği kapasiteler Physis'in bağsal mekanizmalarıdır — Nomos değil. Ayrım şuradadır: Primat haksızlığa tepki verir; insan ise "adalet olmalı" der.[10]

Bu eşiği aşan altı kapasite var:

- Kümülatif kültürel evrim — bilgiyi nesiller boyu kayıpsız aktarma ve biriktirme. Bazı türlerde basit gelenekler birkaç nesilde kaybolur; insanda bilgi birikerek büyür.[11]
- Rekürsif dil ve zihin teorisinin derin katmanları — "Ali, Ayşe'nin Veli hakkında ne düşündüğünü bildiğini sanıyor" gibi 4–5 düzey iç içe geçmiş zihin okuması.
- Normatif bilinç — kuralları içselleştirme, kimse görmese bile suçluluk ve utanç duyma.

- Epizodik gelecek simülasyonu — henüz yaşanmamış senaryoları detaylı olarak zihinde canlandırma.
- Sembolik yer değiştirme — algısal dünyada olmayan şeyleri temsil etme: sıfır, sonsuzluk, yazı vb.
- Kontrollü inhibisyon — dürtüyü uzun süre erteleyebilme.

Bu altı kapasite neden yalnızca insanda bir araya geldi? Cevap, bir önceki başlıkta gördüğümüz geri besleme döngüsündedir: o döngü başka türlerde de başlar, ama kapanmaz. Bölümün başındaki örnekler, döngünün tam olarak nerede durduğunu gösterir. Filler ölülerinin başında bekler, ama ölümü soyut olarak işleyemez. Yunuslar birbirini isimle çağırır, ama sembolik bir sistem kuramaz. Kargalar alet yapar, hatta öğrendiklerini birbirine aktarır, ama bu bilgi nesiller boyunca birikerek büyümez. Her birinde döngü bir adım atar ve orada kalır; en azından şu ana kadar döngüsü kapanan başka bir tür bilinmiyor. İnsanda kapandı. Ve kapandığı için buradayız: bunu yazıyor ve okuyoruz.[12]

4. VAROLUŞ

Varoluş, yalnızca hayatta kalmak değildir. Felsefe bu ayrımı uzun zamandır farklı biçimlerde dile getirir. Aristoteles canlılığı katmanlı bir yapı olarak kavradı: bitki beslenir ve çoğalır, hayvan buna algıyı ve hareketi ekler, insan ise bunların üzerine akıl yürütme kapasitesini koyar. Spinoza her şeyin, kendi gücü yettiğince, varlığını sürdürmeye çalıştığını söyledi ve bu çabaya *conatus* adını verdi. Descartes "ben varım"ı şüphe edilemeyecek tek kesinlik saydı ve onu düşünmeye bağladı. Heidegger insanı, varlığı kendisi için bir mesele olan varlık olarak tanımladı. Sartre ise insanda varoluşun özden önce geldiğini savundu: insan önce vardır, kendini sonra tanımlar. Bu tanımlar farklı yerlerden başlar ama aynı ayrıma işaret eder: var olmak ile var olduğunu bilmek ve bu varlık hakkında bir şey söylemek aynı şey değildir.

Physis Teorisi bu çizgiyi felsefi bir tanım olarak değil, bir kapasitenin doğuşu olarak ele alır. Her canlı var olur ve varlığını sürdürür; bu

Physis'in işidir: otomatik, refleksif, bedenin yönlendirdiği ve "şimdi" merkezli bir süreç. İnsanda ise bu sürecin üstünde değil, içinde yeni bir kapasite ortaya çıkar: Nomos. İnsan yalnızca var olmaz; var olduğunu bilir. Bu bilinçle insan soyutlama yapabilir, varoluşunu tanımlayabilir ve kurgulayabilir.

Bu kapasiteyle, yalnızca var olmak anlam kazanmaz, aynı zamanda varoluşun nasıl olması gerektiği de önem kazanır. İnsan nasıl yaşanması gerektiğine, neyin doğru ya da yanlış olduğuna, hangi düzenin kabul edilebilir olduğuna dair hükümler kurabilir; nasıl olması gerektiğini tahayyül edebilir, neyin iyi neyin kötü olduğunu tanımlayabilir ve bunlar arasında seçim yapabilir.

Bütün bu hükümler daha temel bir şeye dayanır: insanın kendi varlığını zamanın içinde görmesine. Şimdi var olan insan, varlığının yarın da süreceğini varsayar; oysa yarın henüz gerçekleşmemiştir. Henüz gerçekleşmemiş bir sürekliliği varsaymak ve ona göre davranmak bilinçli bir iddia yaratır. Bu yüzden "Ben varım" demek, zamana karşı bir iddiadır — çünkü zaman bizi silecek. Doğaya karşı bir iddiadır — çünkü entropi bizi yok edecek. Ve diğerleri karşısında bir iddiadır — çünkü bu varoluşsal mücadele bazen onlarla, bazen onlara rağmen, bazen de onlara karşı verilecek. Nomos'un ortaya çıktığı yerde varoluş, bu üç cephede sürdürülen bilinçli bir mücadeleye dönüşür.

Bu bilinçli varoluş, insanın gelişiminde beş katmanda kurulur:

- Biyolojik katman (0–2 yaş): Sinir sistemi gelişimini ve prefrontal korteks potansiyelinin oluşmasını kapsar.
- Sosyal katman (2–7 yaş): Dil kazanımı, özfarkındalık ve "ben biriyim" bilincinin doğuşunu içerir.
- Antropolojik katman (2–7+ yaş): Kültürel kimlik, semboller ve ritüellerin içselleştirilmesidir.
- Psikolojik katman (7–12 yaş): Anlam arayışının başlaması ve ölüm farkındalığının belirmesidir.
- Felsefi katman (12+ yaş): Varlık sorgusu ve "neden varım?" sorusunun bilinçli olarak sorulmasıdır.

Her katman bir öncekinin üzerine inşa edilir; hiçbiri tek başına varoluşu tamamlamaz.

4.1 Varoluşun Bireyselliği

Bakteri de aslan da varlığını sürdürmeye çalışır; bunu kendi biyolojik kapasitesi içinde, bilinçli bir tasarıma ihtiyaç duymadan gerçekleştirir. Bu, Physis düzeyidir: varlık kendisini sürdürür, fakat kendi varlığını bir mesele hâline getirmez. Yine de bu süreklilik her canlı için kendi bedeninde ve kendi deneyiminde gerçekleşir. Bir canlı için var olmak, dünyayla kendi biyolojik kapasitesinin izin verdiği ölçüde ilişki kurmak ve bu ilişkiyi kendi bedensel gerçekliği içinde yaşamaktır. Bu anlamda varoluş, en temel Physis düzeyinde bile bireyseldir. Doğumdan ölüme kadar bu varoluşu yalnızca kendisi sürdürür — kimse onun yerine doğamaz, kimse onun yerine ölemez. Varoluş paylaşılamaz, devredilemez, temsil edilemez.

Bu, her canlının varoluşunda kapanmayan bir yalnızlık bırakır. Bu yalnızlık ortadan kalkmaz, fakat hafifletilebilir. Her canlı kendi varoluşunu bireysel olarak yaşarken, başkasının varlığına bütünüyle ulaşamaz; ancak ona yaklaşabilir. Empati bu yaklaşmanın imkânıdır: başkasının deneyimini kendi deneyimiyle özdeşleştirmeden onu anlamaya çalışmak. Böylece bireysel varoluşlar arasında ortak bir yaşam alanı oluşur. Bağlar bu ortak alanda oluşur ve varoluşun paylaşılamazlığını ortadan kaldırmadan, onun yarattığı yalnızlığı katlanılır kılar.

Felsefe, psikoloji ve tıp bu yalnızlığı farklı kavramlarla ele alır. Levinas varlıklar arasında her şeyin değiş tokuş edilebileceğini, varolmanın ise edilemeyeceğini söyledi; ona göre yalnızlık ne ıssız bir adaya düşmüş Robinson Crusoe'nun fiilî yalıtılmışlığıdır ne de bir bilinç içeriğinin başkasına iletilememesi — varolan ile varolma ediminin çözülmez birliğidir. Varoluşçu psikoterapide Yalom yalıtılmışlığı üçe ayırdı — kişi içi, kişiler arası ve varoluşsal — ve sonuncusunun kapatılamayacağını söyledi, çünkü bireyleri birbirinden ayıran deneyim boşluğu kalıcıdır. Pinel ve arkadaşları bu yalıtılmışlığı ölçülebilir hâle getirdi: kişinin öznel deneyiminin başkalarınca paylaşılmadığı hissi, sosyal yalnızlıktan ayrı bir olgu olarak belirdi. Tıp

da onu tanır: palyatif bakımda, ölüme yaklaşan hastanın sevdikleri yanındayken bile yaşadığı ayrılık "varoluşsal yalnızlık" adıyla ele alınır. Bu yaklaşımlar farklı yerlerden başlar, ancak ortak bir ayrım ortaya koyar: sosyal olarak yalnız kalmak ile varoluşsal olarak yalnız olmak aynı şey değildir.[13] Physis Teorisi bu ayrımı kabul eder, ancak onu iki noktada daha temel bir düzeye taşır. Birincisi kapsamdır: varoluşsal yalnızlığın bilinçli olarak deneyimlenmesi insana özgü olabilir; buna karşılık Physis Teorisi, bu yalnızlığın ontolojik temelini bilinçten önce, her canlının bireysel varoluşunda konumlandırır. İkincisi ise karşılıktır: Levinas yalnızlıktan çıkışı Öteki'yle ilişkide arar; Physis Teorisi çıkış aramaz, karşılığı Physis'in kendi bağsal mekanizmalarında — empati ve bağda — bulur.

4.2 Varoluşsal Bilinç

İnsanda ise varlık, kendi varoluşunu bir mesele hâline getirir. Bu varoluşsal bilinç, evrimsel süreçlerde biriken genetik değişimlerin şekillendirdiği bilişsel kapasitelere ve bireysel zihinsel gelişime dayanır. Bu süreç iki paralel kapasiteyi doğurur: hafıza ve ölüm farkındalığı. Hafıza evrimsel olarak eski bir kapasitedir — diğer türlerde de görülür; ölüm farkındalığından bağımsız çalışır. Ölüm farkındalığı ise insana özgüdür — "ben öleceğim" düşüncesi, soyut, zamansal, kaçınılmaz. Bu farkındalık sadece kendi ölümümüzden değil, diğerlerinin ölümlerinden de beslenir — her kayıp hafızaya eklenen bir tecrübedir.

Hafıza ve ölüm farkındalığı birlikte lineer zaman bilincini doğurur. Diğer türlerde temel zaman algısı mevcuttur — sincap yiyecek saklar, kuş göç zamanını bilir — ama bu büyük ölçüde döngüsel, içgüdüsel ve "şimdi" merkezli kalır. İnsanda zaman lineer hâle gelir: geçmiş, şimdi, gelecek ve ölümden sonra. "Ne zaman öleceğim?" sorusu zamanı açar; hafıza bu zamanı deneyimle doldurur. Zaman bilinci planlamayı, stratejiyi, uzun vadeli hesabı mümkün kılar.

Zaman bilinci üç kapasiteyi doğurur:

Seçim kapasitesi — Physis'in dikte ettiğinin aksine hareket edebilmek. "Şimdi değil, sonra; bu değil, o." Zaman bilinci alternatifler arasında tercih yapmayı mümkün kılar. Bu, Nomos'un temel kapasitesidir.

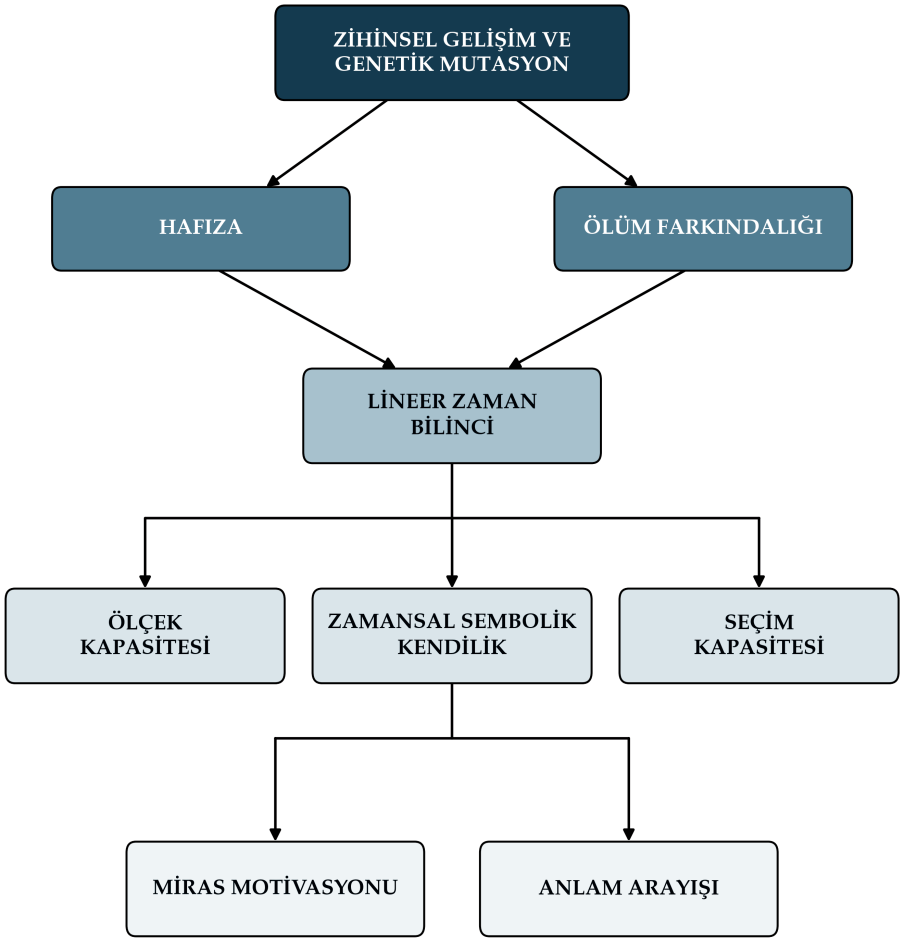
Ölçek kapasitesi — bireysel ömrün ötesine geçen sistemler kurabilmek. "Ben ölsem de bu kalacak." Bu kapasiteyi yalnızca miras motivasyonu değil, güç avantajı arayışı da besler. Daha büyük grup daha güçlüdür — daha fazla kaynak, daha fazla rekabet avantajı, liderler için daha fazla etki. Physis bu büyümeyi tetikler, ama biyolojik sınırlar — yüz yüze ilişki kapasitesi — engel oluşturur. Ölçek kapasitesi bu bariyerleri Nomos araçlarıyla aşar: ortak semboller, yasalar, kurumlar, tüzel kişilikler.

Zamansal sembolik kendilik — "ben"in zamanda konumlanması. "Ben dün vardım, şimdi varım, yarın olacağım, bir gün olmayacağım." Geçmiş, şimdi ve gelecek bütünlüğünde algılanan bir hikâye olarak kendilik. Bazı primatlar temel bir "ben" algısı taşır — ayna testini geçer — ama zamansal sembolik kendilik sadece insanda vardır, çünkü lineer zaman bilinci gerektirir.

Zamansal sembolik kendilik iki motivasyonu doğurur:

Anlam arayışı — "Ben neden varım? Bu süre ne için?" sorusu. Güç çatışması anlam arayışı olmadan da işler. Ama insanda anlam arayışı güç dinamiklerine ek bir itki kazandırır: liderlik isteğini güçlendirir, "önemli biri olma" arzusunu besler.

Miras motivasyonu — "Ölümümden sonra da kalacak mıyım?" sorusu. Bu motivasyon çocuk, eser, kurum, isim bırakma arzusunu besler — bireysel ölümü aşma girişimidir.[14]

Not: Bu modelde dilin konumu açık bırakılmıştır. Mevcut bilimsel çalışmalar hafıza, zaman algısı ve sembolik düşünce arasındaki ilişkileri desteklemektedir. Ancak dilin bu süreçte bir çıktı mı, ek bir etken mi, yoksa doğrudan bir sebep mi olduğu konusunda kesin bir bulgu yoktur. Dil ve lineer zaman bilinci muhtemelen birlikte evrilmiştir; nedensellik yönü belirlenememiştir.

Ölüm farkındalığından varoluşsal bilince uzanan bu zincir, her halkasında bir denge gerektirir. Denge bozulursa zincir çöker. Ölüm farkındalığı eksikse zincir başlamaz — varoluşsal bilinç oluşmaz. Ölüm farkındalığı aşırıysa sürekli kaygı, varoluşsal sıkıntı ve anksiyete ortaya

çıkar — işlevsellik düşer, karar alma zorlaşır. Anlam arayışı sonuçsuz kalırsa motivasyon düşer — depresyon ve nihilizm belirir. Anlam arayışı aşırıysa hiçbir anlam yetmez — obsesif arayış ve sürekli tatminsizlik. Bu dengesizliklerde tehdit dışarıdan değil içeriden gelir: varoluş, bazen insanın kendisine karşı da savunmak zorunda olduğu bir iddiadır.

4.3 Olmak ve Kalmak

Varoluş iki temel edime dayanır: olmak ve kalmak. Olmak — şu an var olmak, nefes almak, burada bulunmak. Kalmak ise olmak'ın zamana yayılmış hâlidir: olmaya devam etmek. Bu iki edim — olmak ve olmaya devam etmek — kitap boyunca her yapının temelinde işler: bir hücrenin de, bir fikrin de, bir kurumun da. Canlılarda ise işleyiş değişir. Diğer türlerde kalmak büyük ölçüde döngüseldir — mevsimler, gün ve gece, hormonal tetiklemeler. Sincap kış için yiyecek stoklar, ama "kışın aç kalırsam ölürüm" diye düşünmez; bedeni onu yönlendirir. İnsanda ise lineer: ölüm farkındalığı zamanı açar, 'yarın ne olacak?' bilinçli bir soru hâline gelir. Ve bir adım daha: 'Ölümümden sonra da kalacak mıyım?' Bu soru sadece insanda vardır. Heidegger'in Sein-zum-Tode (ölüme-doğru-varlık) kavramı benzer bir mekanizma tanımlar: ölüm farkındalığı varoluşu "otantik" kılar. Physis Teorisi Heidegger'in temel gözlemini — ölüm farkındalığının varoluşu dönüştürdüğünü — kabul eder; ancak Heidegger otantikliği bireysel bir kazanım olarak görür. Physis Teorisi ölüm farkındalığını bireysel otantiklikten çıkarır ve yapısal bir kapasiteye — Nomos'a — bağlar.[15] İnsan burada doğar — "ben öleceğim" dediği anda. Nomos burada doğar — lineer zamanın ve ölüm bilincinin kesişiminde.[16]

5. HAYATTA KALMA

Hayatta kalmak basit bir kavram gibi görünür — nefes almaya devam etmek, ölmemek. Oysa bu, kalmak ediminin — olmaya devam etmenin — canlıdaki hâlidir. Temel düzeyde hayatta kalmak Physis'in işidir; her canlıda otomatik olarak işler. Ama insan için hayatta kalma bundan fazlasıdır. Diğer türlerde hayatta kalma, her an yeniden kazanılan bir

sürekliliktir: olmak, olmak, olmak. Dışarıdan bakıldığında bu anların toplamı bir devamlılık oluşturur. Bu anlamda diğer türler de kalır; ancak bu kalma, bilinçli bir gelecek tasarımı değil, Physis'in sürekliliğidir.

İnsanda ise olmak yetmez. İnsanda kalmak bilinçli bir hedefe dönüşür; insan nasıl kalacağını düşünür, kalmayı planlar, bugünü buna göre düzenler ve hareket eder; böylece hayatta kalma, mevcut olmak ile gelecekteki olmak arasında kurulan bilinçli bir kalma sürecine dönüşür. Hayatta kalma böylece yalnızca varlığın sürdürülmesi değil, gelecekte de var olmanın koşullarını kurma çabasına dönüşür. Özünde tek bir mücadele yatar: entropiye karşı direniş. Her canlı entropi eğilimine karşı koyar; insan ise bu mücadeleyi gelecekte de var olma bilgisiyle verir. Zaman bizi yıpratacak, beden çürüyecek, ölüm gelecek; insan bunu bilir ve buna göre davranır. Hayatta kalma, bu bilgiyle yaşamaktır.

Hayatta kalma tek boyutlu ve dışarıya karşı değildir. Birey kendi içinde de mücadele eder. Varoluş katmanları bireyin gelişim sürecini izler — sıralıdır. Hayatta kalma ise bu katmanların her birinde kalma mücadelesidir; birden fazla cephede eşzamanlı olarak işler — hepsi her an aktif, hepsi her an sınanır:

- Biyolojik — beslenme, barınma, üreme, savunma. Her canlının paylaştığı temel.
- Sosyolojik — iletişim, işbirliği, norm uyumu, aidiyet. Grup içinde var olmak.
- Antropolojik — çevresel adaptasyon, kültürel stratejiler, ticaret. Nesiller arası birikim.
- Psikolojik — duygusal farkındalık, dayanıklılık, anlam bulma. İç dünyada denge.
- Felsefi — sorgulama, kabul, anlam yaratma, bilgelik. Varoluşla yüzleşme.

Hiçbir cephe tek başına yeterli değildir.

Entropi her şeyi yıkar — bu kaçınılmaz. Ama insan bu yıkıma karşı bilinçli stratejiler geliştirir. Beden yaşlanır; teknoloji ve tıp ile koruma aranır. Kültürler değişir, unutulur; miras aktarımı ile korunur. Kurumlar yozlaşır; yenilenme ile direnir. Bilinç sönümlenebilir; bilgi ve kayıt ile korunur. Bu stratejilerin hiçbiri entropiyi yenmez — sadece erteler. Ama bu erteleme bir tercih değil, kalma ediminin kendisidir. Her canlı ve her tür bu mücadeleye tabidir; varoluş iddiasının meşruiyeti her an sınanır.

Birey hayatta kalma mücadelesinde iki seçenekle karşılaşır: "ben" olarak tek başına direnmek ya da "biz" hâline gelerek gruplaşmak. Tek başına bir birey doğayla mücadelede başarılı olabilir — av avlayabilir, barınak yapabilir, tehlikelerden kaçabilir.[17] Yine de uzun süreli izolasyon insan doğasına aykırıdır. Aşırı izolasyon ve duyusal yoksunlukta günler-haftalar içinde anksiyete, algı bozulmaları ve halüsinasyonlardan oluşan tanımlı bir psikiyatrik tablo belirir; kronik izolasyon ve yalnızlık ise depresyon riskini yaklaşık 1,5–2,3 kat yükseltir.[18] Entropiye karşı bireysel zafer imkânsızdır. Birey ölecektir; tek başına bırakacağı iz zamanın sonsuzluğu içinde sınırlıdır.

Grup ise kalma edimini bireyin ötesine taşır: DNA'yı, ismi, türü, izi geleceğe aktarır.[19] Çocuklar, öğrenciler, eserler, kurumlar — hepsi bireyin ötesine geçen kalma biçimleridir. İnsan yalnızca ne kadar yaşayacağını değil, kendisinden sonra ne kalacağını da düşünebilir: nasıl bir miras bırakacağını, nasıl anılacağını, isminin neyle yaşayacağını ve ölümünden sonra hangi izinin süreceğini tasarlayabilir. Bu kalma biçimlerinin en köklüsü üremedir — Physis'in en eski emri. İşte tam da bu yüzden onu reddedebilmek Nomos'un en keskin örneklerinden biridir. Başka türlerde de üremeden vazgeçiş görülür — işçi arı, yardımcı kuş — ama bu vazgeçiş soyu dolaylı yoldan taşır; gen aktarımına hizmet eder. İnsan, üremeyi hiçbir genetik getiri olmaksızın reddedebilen tek türdür. Physis dikte eder, Nomos bilinçle seçer. Ama hangi form seçilirse seçilsin — ya da hiçbiri — her birey aynı mücadeleyi verir: olmakla başlayan varlığını kalmaya dönüştürmeye, entropiye karşı sürdürmeye çalışır. Varoluş başlı başına mucizevidir.

6. MEŞRUİYET SINAMASI

Meşruiyet sınaması ilk bakışta soyut, hatta varsayımsal bir kavram gibi görünebilir — bir mahkeme, bir yargı süreci çağrıştırır. Oysa tam tersi: var olan her şeyin yüzleştiği en somut gerçekliktir. Var olan her şey aynı zamanda sona erebilir — bir galaksi de, bir tür de, bir imparatorluk da, bir güç de, bir değer de, bir bakteri de. İşte bu sona erebilirlik, her varlığı kesintisiz bir sınava açar: var olmaya devam edebiliyor mu? Buradaki "varlık" yalnızca canlıyı ifade etmez; var olan her şey, var olduğu sürece kendi varlığını bir iddia olarak ortaya koyar. İddia bilinç gerektirmez; bilinç yalnızca bu iddiayı kavramsallaştırabilir ve dile getirebilir. Üstelik 'var olmak' yalnızca hayatta kalmak değildir — gücü, konumu, kendisi olmayı sürdürebilmektir. Bu yüzden meşruiyet sınaması soyut bir varsayım değildir; sona erebilmenin kendisinden doğan pratik bir gerçekliktir. Physis Teorisi bu gerçekliği adlandırır, var etmez.

Sınanan şey bu iddiadır: "varım"; güçlü olan için "güçlüyüm". "Meşruiyet" kelimesi ise burada alışılmış anlamında kullanılmaz. Siyasette ve örgütlerde meşruiyet bir onaydır: bir iktidarın, bir kurumun ya da bir eylemin haklı, uygun, kabul edilebilir sayılması. Physis Teorisi'nde meşruiyeti onay belirlemez, sonuç belirler: var olanın iddiası, var olmaya devam edebildiği ölçüde meşrudur. Onay da sınamanın bir parçası olabilir — toplumsal düzeyde yönetilenler yöneteni her an değerlendirir — ama hükmü veren o değil, sonuçtur. Bu ayrım önemlidir, çünkü sonuca dayanan meşruiyetin en bilinen formülü tam tersini söyler. Schiller'in "Dünya tarihi dünyanın mahkemesidir" dizesi, Hegel'de devletler arasındaki haklılığın tek yargıcına dönüşür; orada ayakta kalan haklıdır.[20] Physis Teorisi'nde ayakta kalan yalnızca ayaktadır. İddiası sınavı geçmiştir, hâlâ meşrudur ve kaybedilene kadar sınanmaya devam edecektir; bunun haklılıkla ya da haksızlıkla bir ilgisi yoktur.

Kavramın iki yarısı ayrı ayrı düşünülmüştür. Biri madde ve canlılık üzerine düşünenlerin hattıdır: Dawkins, "en uygunun hayatta kalması" ifadesini daha genel bir "kararlı olanın varlığını sürdürmesi" ilkesi içinde yeniden düşünür; Van Valen, bir türün yok olma olasılığının o

türün ne kadar süredir var olduğundan bağımsız olduğunu gösterir.[21] Physis Teorisi açısından bunun anlamı açıktır: sınav, geçildikçe hafiflemez. Öteki hat toplumsal olanı düşünenlerindir: sosyoloji meşruiyeti durağan bir özellik değil, sürekli yeniden kurulan bir süreç olarak inceler; örgüt kuramı da meşruiyet kazanan örgütlerin daha uzun yaşadığını ölçer.[22] İlk hat varlığın sınandığını görür ama buna meşruiyet demez; ikincisi meşruiyeti görür ama onu yalnızca tanıyacak bir çevresi olan aktörlere tanır. Physis Teorisi ikisini birleştirir: meşruiyeti hayatta kalmanın koşullarından biri olarak değil, iddianın var olmaya devam etmekle sınanmasının sonucu olarak okur ve onu bilincin ve tanıyan bir çevrenin dışına, bakteriye ve galaksiye kadar genişletir.

Varoluştan türeyen her şey — somut veya soyut — aynı sınamaya tabidir. Bir ilişki, bir fikir, bir sınır, bir kurum, bir unvan, bir duygu, bir dostluk, bir değer, bir eser, bir devlet… hepsi aynı sınavı verir.

Bilinç gerektirmeyen iddianın en açık örneği bakteridir: "varım" demez, ama var olarak bu iddiayı ortaya koyar. Meşruiyet sınaması da bilinç gerektirmez — sonuç geriye dönük olarak meşruiyeti belirler. Bakteri var olmaya devam ediyorsa sınavı geçmiştir; yok olduysa kaybetmiştir. Değerlendiren bir bilinç olmasa da sınav işlemiştir. Ve kritik nokta şudur: Her varoluş katmanında bakterinin gerçekliği geçerli kalır — üstüne yeni katman eklenir, alt katman iptal olmaz. Sosyal hayvanda grup değerlendirmesi eklenir, ama temel hayatta kalma sınavı devam eder. İnsanda bilinçli değerlendirme ve zaman eklenir, ama hem temel sınav hem grup sınavı devam eder. Güç çatışmasının ürettiği kalıcılaşma zinciri de — liderlik, yönetsel sınıflar, tüzel kişilik, hegemonya — aynı biçimde katmanlanır: her halka kendi sınavını getirir, altındakilerin sınavı ise sürer. Tıpkı Nomos'un Physis'i iptal etmemesi gibi, üst katmanlar alt katmanları ortadan kaldırmaz. Meşruiyet sınaması evrenseldir; katmanlar birikir. Cansızda sınama yalnızca sona erebilirliktir — katmanlar canlıyla başlar.

Bu birikim boyunca sınamanın kendisi iki katmanda işler. Birinci katman yalnızca Physis'e aittir. Bakteriden insana her canlıda işler; en temel hâliyle iddia şudur: "Şu anda varım." Sosyal hayvanda aynı iddia grubun içinde ortaya konur ve "Şu anda güçlüyüm" biçimini alır

— kurt sürüsünde lider sürekli test edilir, aslan grubunda erkek her an devrilebilir; bu düzeyde sınama bilinçli bir muhakemeden önce işler. Bu katman anlıktır, şimdiye aittir. Bilinç gerektirmez, otomatiktir — ve her an yeniden sınanır.

İkinci katmanı ölüm farkındalığı doğurur. Sadece insanda vardır. Bu katman zamanı açar. Ölüm farkındalığı sonluluk bilincini yaratır; sonluluk bilinci zamanı lineer hâle getirir. Artık sadece "şimdi" yoktur — "yarın" ve "ölümden sonra" vardır.

İki soru belirir:

- Yakın gelecek: "Yarın da var olacak mıyım? Gücümü, konumumu koruyabilecek miyim?"
- Nihai son: "Ölümümden sonra ne *olacak*? Benden geriye ne *kalacak*?"

Birinci soru her günkü mücadeleyi şekillendirir. İkinci soru iki kola ayrılır: "ne olacak?" öte dünyaya, "ne kalacak?" mirasa açılır. İkinci kol miras motivasyonunun kendisidir: kalmak, hayatta kalmaktan ölümü aşmaya çevrilir. İnsan ölümün ötesinde kalmak için Nomos kapasitesiyle yalnızca çocuk, hatıra ya da isim bırakmaz; kendi ömrünün ötesine taşınabilecek süreklilik biçimleri kurar: eser, fikir, kurum, yasa, tüzel kişilik. Meşruiyet sınamasının ikinci katmanı, Nomos kapasitesinin operasyonel hâle geldiği yerdir.

Meşruiyet sınaması tek taraflı değildir; çift yönlü işler. Lider sorar: "Şu anda gücüm var mı? İtaat ettirebiliyor muyum?" Bu, gücün kendini sınamasıdır. Yönetilen sorar: "Bu lideri kabul ediyor muyum? Bu otoriteyi tanıyor muyum?" Bu değerlendirmedir. İki taraf da sürekli sınar ve sınanır. Lider meşruiyetini yitirmeye başladığında otoritesi aşınır; yönetilen sorgulamayı bıraktığında özerkliğini kaybetme riski artar. Bu denge durağan değildir — eğilim belli olsa da her etkileşimde yeniden şekillenebilir.

Meşruiyet sınaması sadece bir test değildir; dönüştürücü bir işlev görür. Physis ve Nomos ontolojik kavramlar olarak var olabilir — ama operasyonel hâle gelmeleri için meşruiyet sınaması gerekir. Birinci katmanda Physis'in "hayatta kalma zorunluluğu" soyut bir ilkeden

somut sınavlara dönüşür: Var olmaya devam edebiliyor musun? İkinci katmanda ölüm farkındalığı zihinsel bir kapasiteden "yarın ne olacak?" ve "ölümümden sonra ne olacak, geriye ne kalacak?" sorularına dönüşür — Nomos burada operasyonel hâle gelir. Meşruiyet sınaması olmadan Physis ve Nomos ontolojik statüde kalır. Meşruiyet sınaması onları her an, her etkileşimde operasyonel kılar.

7. İÇ İÇE GEÇMİŞLİK

Teori, "Nomos, Physis'in içinde doğan bir kapasitedir" diyerek başlar — bu, kitabın temel iddialarından biridir. Ama bu ne demek? Nasıl bir içindelik? Ve ne gibi bir fark yaratır?

Geleneksel model Physis ve Nomos'u ayrı katmanlar olarak tasavvur eder — önce hayvan, sonra üstüne akıl. Önce beden, sonra zihin. Önce dürtü, sonra irade. Bu model temiz ve anlaşılır; Platon'un arabacısından Freud'un id ile süperegosuna, Kahneman'ın hızlı ve yavaş sistemlerine kadar farklı biçimlerde yeniden kurulmuştur.[23] Ama bu yaklaşım Physis Teorisi'nde reddedilir.

Teori çerçevesinde Nomos, Physis'in üstüne eklenen bir katman değil, içinde doğan ve her alanda farklı yoğunlukta işleyen bir kapasitedir. Bazı alanlarda Nomos yoğunluğu çok yüksek: İnançlar, ideolojiler, varoluşsal anlam arayışı. Bu alanlarda insan, Physis'in dikte ettiğinin tam tersini yapabilir — bir anlam uğruna ya da ölümü aşmak için ölüme gidebilir.

Bazı alanlarda Nomos yoğunluğu çok düşüktür: Para ilişkileri, anlık çıkar hesapları, dürtüsel tepkiler. Bu alanlarda Physis baskın kalır — bağ, çıkar sürdüğü sürece sürer; çıkar yön değiştirdiğinde çözülür.

Ve bazı alanlarda ikisi dengededir: Paylaşılan tehlike, birlikte yaşanan acı. Hem limbik sistem aktive olur (Physis), hem anlam üretilir (Nomos). İki yoğunluk birbirinin tümleyeni değildir: bir alanda ikisi birden yüksek de olabilir, ikisi birden düşük de.

Bu dağılım, insanın iç mimarisini şekillendirir.

Geleneksel Model	Bu Modelin Önerisi
Physis → Nomos (katmanlar)	Nomos, Physis'in içinde farklı yoğunluklarda
Beden/Zihin ayrı	İç içe geçmiş, ayrıştırılamaz
Çatışma yönetilebilir	Çatışma yapısal, kaçınılmaz

Bu iç içe geçmişlik perspektifi, insanın temel çatışmasını açıklamak için farklı bir açı sunar.[24] Eğer Physis ve Nomos ayrı katmanlar olsaydı, insan "şimdi Physis modundayım, şimdi Nomos modundayım" diyebilirdi. Çatışma iki oda arasındaki bir kapı gibi olurdu: hangi odada durduğunu bilir, ne zaman geçeceğine karar verirdin. Ama iç içe geçmiş oldukları için böyle bir kapı yoktur. En soyut inancın içinde de dürtü, en çıplak çıkar hesabının içinde de anlam vardır; ikisi her kararda aynı anda bulunur, yalnızca yoğunlukları değişir. Çatışma, yönetilecek bir geçiş değil, yapının kendisidir. Her karar, her bağ, her ilişki bir çatışma alanı olma potansiyeli taşır. Nomos Physis'in içinde kaldığı için onu askıya alamaz; yalnızca içeriden düzenleyebilir.

İnsanın iç çatışması bu yüzden iki taraf arasında değil, her kararın ve her bağın içinde geçer: dürtü ile anlam, "şimdi" ile "sonra", hayatta kalmak ile ölümün ötesinde kalmak aynı kararda birlikte çekişir.

Bu iç içe geçmişliğin — Nomos'un Physis içinde farklı yoğunluklarda işlemesinin — somut haritası, test edilebildiği yer olan Kardeşlik Bölümü'nde verilir (Bölüm 9). Orada görülecek olan şudur: Hipotetik bir saf Physis canlısında biyolojik bağ en güçlü, spiritüel bağ anlamsızdır; insanda ise bu sıralama neredeyse tersine döner ve spiritüel bağ en üste yerleşir; iki sıralamada da üst sırada kalan tek bağ ise, iki yoğunluğu birlikte taşıyan bedensel bağdır. Teori bu tersine dönüşü, Nomos'un Physis içindeki etkisinin sınanabilir bir göstergesi olarak alır.

8. TÜZEL KİŞİLİĞİN PARADOKSU

İnsan, Nomos kapasitesiyle uygarlığı inşa eder. Yasalar, kurumlar, devletler, şirketler — bunların hepsi Nomos'un tezahürleridir. İnsan, yüzünü hiç görmediği milyonlarca insanla ancak bu yapıları yaratarak ölçeklenebilmiş ve birlikte yaşayabilecek bir düzen kurabilmiştir. Tüzel kişilik, insanın hayatta kalma formülüne sonradan eklenen bir

değişkendir — bir arada kalmanın ve ölçeklenmenin aracı olarak doğmuş ve Nomos'un vazgeçilmez tezahürlerinden biri olmuştur.

Ama bu yapılar bir paradoks taşır. Tüzel kişilik Nomos'un ürünüdür — insan bilincinin, yasanın, kurgunun eseri. Nomos'un tüm bileşenlerine — ölüm farkındalığı, vicdan, anlam — içindeki insanlar üzerinden erişir. Ama hangisini ne ölçüde kullanacağını kendi varoluşsal güç çatışmasındaki anlık durumu veya stratejik konumu ve hedefleri belirler. İçindeki insanlardan gelen ölüm farkındalığı bu mücadeleyle hizalıdır — tüzel kişilik onu sürtünmesiz ve tam üstlenir; ölebileceğini bilir. Vicdan ve anlam ise mücadelesiyle sürtünmeye girer — içindeki insanlarda bu değerler mevcut olsalar da tüzel kişilik bu çerçeveyi bastırabilir, asgaride tutabilir veya reddedebilir. İşte bu yüzden, vicdanlı ve anlam arayan insanlarla dolu olsa bile tüzel kişilik esasen Physis'in çatışmacı tarafına kilitli işler; ve diğerleri ile mücadelesi varoluşsal bir güç çatışmasıdır.

İnsan tarafından var edilen ve insan tarafından yönetilen tüzel kişiliğin, Nomos'un bir tezahürü olduğu hâlde yönünü Physis'in çatışmacı tarafından alması bir tezat oluşturur. Bu tezadı açıklayan tek bir kritik fark vardır: ölüm kaynağı. Yani kalmak edimine yönelen tehdit. Burada insan ile tüzel kişilik arasındaki kritik ayrım da ortaya çıkar.

İnsan diğerleriyle hayatta kalır; tüzel kişilik ise diğerlerine karşı.

İnsan için diğerleri zaman zaman tehdit olsa da tek ve kesin ölüm kaynağı diğerleri değildir. İnsanın kaçınılmaz ölüm kaynağı entropidir — zaman ve beden; diğerleri bu mücadelesinde zaman zaman birer yol arkadaşı zaman zaman da tehdit olarak ortaya çıkar. Tüzel kişiliğin asıl ölüm kaynağı ise zaman değildir, diğerleridir — rakipler, pazar, rekabet. Görünüşte tek bir fark; ama kitap boyunca karşımıza çıkacak pek çok gerilimin kaynağında bu yatar.

Bu fark bundan sonra teorinin ölçütlerinden biri olarak kullanılacaktır. Teori Nomos kapasitesinin şartlarını bu çerçeveden belirlemektedir. İlk başta bu şartların, tüzel kişiliği Nomos'un dışında bırakmak için kurulduğu düşünülebilir. Öyle değildir: şartlar bir değer sıralaması değil, hangi varlığa uygulanırsa uygulansın — başka bir türe, bir tüzel

kişiliğe ya da henüz karşılaşmadığımız bir varlığa — aynı biçimde işleyen bir ölçüttür; sonuçları kitabın ilerisinde sınanır.

Nomos kapasitesi üç şartın birlikte bulunmasını gerektirir, biri bile eksikse Nomos değildir:

- Ölüm farkındalığı
- Diğerleriyle hayatta kalma formülü
- Ölüm kaynağının yapısal olarak diğerleri olmaması — yani diğerleri ölüm kaynağı olabilir ama olmak zorunda değil; entropi asıl ve kaçınılmaz ölüm kaynağı olmalı

İnsan üç şartı da taşır. Tüzel kişilik ise bu şartlardan yalnızca birincisini — ölüm farkındalığını, içindeki insanlar üzerinden — karşılar; diğer ikisini karşılamaz, dolayısıyla Nomos kapasitesi taşımaz: Nomos'un ürünlerini işletir, ama bir ürün olmak, üretici kapasiteyi taşımak değildir. Ölüm kaynağının yapısı temel formülü belirler — diğerleri müttefik olabiliyorsa Nomos mümkün, diğerleri yapısal olarak tehdit olmak zorundaysa Nomos imkânsızdır.[25]

Bu saptamayı yaptıktan sonra Physis ve Nomos kavramlarının çatışmacı ve bağsal ayrımlarına tekrar bakıldığında lider yaratma fonksiyonu gören dominans mücadelesi ve güç çatışmasını içeren çatışmacı taraf ile tüzel kişiliğin ontolojik yapısı arasındaki sinerji şüpheye yer bırakmaz. Elbette insan da diğerlerini tehdit olarak görebilir, rakipleri alt etmek için güç biriktirebilir. Ama insanda Physis'in bağsal tarafı da kendiliğinden işler, ve insan Nomos kapasitesiyle bağsalı seçebilir.

Tüzel kişilikte formül, varoluşsal mücadelesinde zayıflık yaratan bağsalı çürütür; bağsal seçim ona kendinden gelmez: çatışmacı Physis'e kilitlidir.[26] Tüzel kişilikler de ittifak kurar; ama ittifak mücadelenin ve tüzel kişiliğin ontolojik yapısını değiştirmez — sıcak çatışmayı soğutur, taraflar arasındaki güç tartması ise sürer. Tüzel kişiliğin varlığı diğerlerinin yokluğuyla güvence altına alındığı için bu formül onu doğası gereği tekilliğe (singulariteye) — güç çatışmasının yöneldiği nihai noktaya, tek iradeye — iter (Bölüm 2, §7). Bireyde tekillik ancak asimptotik bir sınırdır; tüzel kişilikte ise ontolojisinden doğan

varoluşsal bir hedeftir. Ama hedef olması gerçekleşeceği anlamına gelmez: tekilliğin fiilen kurulması koşullara bağlıdır.

Tüzel kişiliğin Nomos kapasitesi yoktur — ama Nomos'a tamamen kapalı değildir. Nomos, tüzel kişiliğe ancak insan üzerinden geçebilir. Birey kendi çatışmacı eğilimine ve tüzel kişiliğin varsayılanı çatışmacı olan ontolojisine rağmen bağsalı seçebilir; yine de tüzel kişiliğin çatışmacı refleksine rağmen ona Nomos dikte etmek kendi içinde sürtünmesi yüksek bir çabadır. Tüzel kişilik yorulmaz, ömrü de süresiz kabul edilir; frenini de kendinden taşımaz. Bu bir donanım eksikliği değil, formülünün sonucudur. Formül Physis'in bağsal tarafını çağırmaz: çıkarıyla çeliştiğinde bastırır, işine yaradığında araçsallaştırır; Nomos'un bağsal tarafına ise tüzel kişilik ancak içindeki insanlar üzerinden, dolaylı ve geçici erişir. Nomos ona bu yüzden ancak birey tarafından, sürtünmeyle ve geçici olarak dikte edilebilir (Bölüm 5, §3, §10).

Sonuç olarak Nomos ölçeklendikçe, tezahürü olan tüzel kişilik de ölçeklenir. Ama paradoks şudur: Nomos kapasitesinin tezahürlerinin ölçeklenmesi otomatik olarak bağsal tarafın da ölçeklenmesi anlamına gelmez. Tüzel kişilik Physis'in çatışmacı tarafına kilitli işlediği için çatışmacı taraf daha sürtünmesiz ölçeklenir. Uygarlık büyür, kurumlar çoğalır, yasalar karmaşıklaşır ve bu şekilde ölçeğin büyümesi asimetriyi de büyütür. Ama çekirdekteki mücadele ve dinamik aynıdır. Her şey Physis'in içinde işler. Nomos da Physis'in içinde doğar, ve ölçeği ne olursa olsun onunla var olur.

Bölüm 1: Dipnotlar

[1] Marquis de Condorcet, *Esquisse d'un tableau historique des progrès de l'esprit humain* (Paris: Agasse, 1795). G. W. F. Hegel, *Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte*, haz. Eduard Gans (Berlin: Duncker und Humblot, 1837). Herbert Butterfield, *The Whig Interpretation of History* (London: G. Bell, 1931). Francis Fukuyama, "The End of History?", *The National Interest* 16 (1989); *The End of History and the Last Man* (New York: Free Press, 1992). Karl Marx ve Friedrich Engels, *Manifest der Kommunistischen Partei* (London, 1848). Beş basamaklı şemanın kanonik ifadesi: J. V. Stalin, "Diyalektik ve Tarihî Materyalizm" (1938), *SBKP(b) Tarihi: Kısa Ders* içinde.

[2] Terimler davranış bilimindendir: *agonistik* (Yunanca *agōn*, "çekişme"; J. P. Scott ve E. Fredericson, "The Causes of Fighting in Mice and Rats," *Physiological Zoology* 24, no. 4 (1951): 273–309) kavgayla ilişkili tüm davranışları — saldırı, tehdit, rekabet, dominans — ve onlardan doğan hiyerarşiyi adlandırır; *afiliyatif* (Latince *affiliare*, "bağ kurmak") sosyal bağı kuran, sürdüren ve onaran davranışları. İkisi de etolojide nötr, türler-arası işlevsel kategorilerdir ve birbirinin zıttı değildir. Antik Yunan'ın hazır karşıt çifti — Empedokles'in *Philotēs* (Sevgi) / *Neikos* (Çekişme) ikilisi — iki nedenle kullanılmamıştır: değer yüklüdür ve birleşme/ayrışma ekseni üzerine kuruludur; oysa çatışmacı işlevin özü ayrıştırmak değil, yapı ve liderlik üretmektir.

[3] İskandinav refah devletleri bu asimetrinin en güçlü ampirik meydan okumasıdır. Yapısal asimetri kaçınılmazsa, bu modeller nasıl açıklanır? İskandinav modelleri asimetrinin imkânsızlığını değil, Nomos'un bağsal (afiliyatif) işlevleri — adalet, haklar, faydanın aşağı dağıtımı — yüksek maliyetle ve sürekli işletildiğinde 'daha az kötü'nün mümkün olduğunu gösterir. Ancak bu modeller sürekli farkındalık ve yüksek kurumsal maliyet gerektirir — ve 1980'lerden itibaren sistematik aşınmaları, asimetrinin bu modellerde de işlediğini doğrular.

[4] Yapısal asimetri determinizm değildir. Asimetri mücadelenin koşullarını tanımlar — sonucunu belirlemez. Nomos seçim kapasitesidir; Physis dikte eder, insan Nomos kapasitesiyle bu dikteye karşı hareket edebilir. Aynı biyolojik yapı farklı toplumsal formları mümkün kılar — İskandinav refah devleti de Kuzey Kore de aynı türün ürünüdür. Physis Teorisi mevcut düzeni meşrulaştırmaz, mekanizmasını tanımlar. Mekanizmayı bilmek mücadeleden vazgeçmek değil, mücadelenin neden handikaplı olduğunu anlamaktır.

[5] Friedrich Nietzsche, *Zur Genealogie der Moral: Eine Streitschrift* (Leipzig: C. G. Naumann, 1887). "Zayıflık olarak kodlama" nitelemesi Nietzsche'nin köle ahlakı çözümlemesine gönderme yapar: dürtüyü dizginleyen değerleri, gücü elinde tutamayanın ürettiği değerler olarak okur.

[6] Daniel Kahneman, *Thinking, Fast and Slow* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2011). Kahneman'ın Sistem 1 / Sistem 2 ayrımı benzer bir mimariyi bilişsel düzeyde tanımlar: hızlı ve otomatik / yavaş ve bilinçli. Limbik sistem Sistem 1'e, PFC Sistem

2'ye karşılık gelir; ama Physis Teorisi bu eşleşmeyi iki ayrı fail olarak değil, iç içe işleyen tek bir yapının parçaları olarak okur (§7). Ancak Kahneman bilişsel hataları düzeltme sorusu sorar; Physis Teorisi ontolojik bir soru sorar: Yavaş sistem hızlı sistemi neden yapısal olarak yenemez?

[7] Geri besleme döngüsü iddiası test edilebilir: Başka bir türde benzer bir döngünün kapandığı gösterilirse, Nomos kapasitesinin insana özgü olduğu iddiası zayıflar. Şu ana kadar hiçbir türde döngünün ikinci adımı tam olarak tamamlanmamıştır — ama bu ampirik bir sınırdır, mantıksal bir zorunluluk değil. Dahası, Physis Teorisi türlerin kökeni tartışmasında taraf almaz: iddiası bugünkü yapısal kapasite farkına ilişkindir. Eşiğin nasıl ortaya çıktığı evrimsel mekanizmayla ya da başka türlü açıklansın, teşhis gözlemlenen farka dayanır — kökenine değil.

[8] Stresin prefrontal korteksi baskıladığı için: Amy F. T. Arnsten, "Stress Signalling Pathways That Impair Prefrontal Cortex Structure and Function," *Nature Reviews Neuroscience* 10, no. 6 (2009): 410–422. Ölüm düşüncesine amigdala yanıtı için: Markus Quirin, Alexander Loktyushin, Jamie Arndt, Ekkehard Küstermann, Yuen-Yi Lo, Julius Kuhl ve Lutz Eggert, "Existential Neuroscience: A Functional Magnetic Resonance Imaging Investigation of Neural Responses to Reminders of One's Mortality," *Social Cognitive and Affective Neuroscience* 7, no. 2 (2012): 193–198. Ölüm hatırlatmasının davranışsal etkisi Terör Yönetimi Kuramı'na aittir: Jeff Greenberg, Tom Pyszczynski & Sheldon Solomon, "The Causes and Consequences of a Need for Self-Esteem: A Terror Management Theory," Roy F. Baumeister (ed.), Public Self and Private Self (New York: Springer, 1986), 189–212. Etki uzun süre desteklenmiş (Brian L. Burke, Andy Martens & Erik H. Faucher, "Two Decades of Terror Management Theory: A Meta-Analysis of Mortality Salience Research," *Personality and Social Psychology Review* 14, no. 2 (2010): 155–195), ancak geniş ölçekli ön kayıtlı tekrar çalışmalarında doğrulanamamıştır (Richard A. Klein vd., "Many Labs 4: Failure to Replicate Mortality Salience Effect With and Without Original Author Involvement," *Collabra: Psychology* 8, no. 1 (2022): 35271; Simon Schindler, Nina Reinhardt & Marc-André Reinhard, "Defending One's Worldview under Mortality Salience: Testing the Validity of an Established Idea," *Journal of Experimental Social Psychology* 93 (2021): 104087). TMT ölüm farkındalığını bireysel savunma mekanizmalarının tetikleyicisi olarak ele alır; Physis Teorisi ise onu Nomos kapasitesinin ortaya çıkışını tetikleyen koşul olarak tanımlar.

[9] Stephanie L. King ve Vincent M. Janik, "Bottlenose Dolphins Can Use Learned Vocal Labels to Address Each Other," *PNAS* 110, no. 32 (2013): 13216–13221. Thomas D. Seeley, *Honeybee Democracy* (Princeton: Princeton University Press, 2010). Gavin R. Hunt, "Manufacture and Use of Hook-Tools by New Caledonian Crows," *Nature* 379 (1996): 249–251. Fillerin ölmekte olan ve ölmüş bir bireye tepkileri için: Iain Douglas-Hamilton, Shivani Bhalla, George Wittemyer ve Fritz Vollrath, "Behavioural Reactions of Elephants towards a Dying and Deceased Matriarch," *Applied Animal Behaviour Science* 100, no. 1–2 (2006): 87–102. Kargaların aletlerini delik içinde saklaması için: Barbara C. Klump, Jessica E. M. van der Wal, James J. H. St Clair ve Christian Rutz,

"Context-Dependent 'Safekeeping' of Foraging Tools in New Caledonian Crows," *Proceedings of the Royal Society B* 282 (2015): 20150278.

[10] Frans de Waal, *Good Natured: The Origins of Right and Wrong in Humans and Other Animals* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996). Empati, karşılıklılık ve teselli davranışlarının primatlarda belgelenmesi bu çalışmanın omurgasıdır; de Waal bunlardan insan ahlakıyla süreklilik sonucunu çıkarır. Kapuçin maymunlarının eşit iş karşılığında eşit olmayan ödülü reddetmesi için: Sarah F. Brosnan ve Frans B. M. de Waal, "Monkeys Reject Unequal Pay," *Nature* 425 (2003): 297–299. Sürekliliğin klasik ifadesi Darwin'indir: "the difference in mind between man and the higher animals, great as it is, certainly is one of degree and not of kind" — Charles Darwin, *The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex*, 2. baskı (London: John Murray, 1874), Bölüm 4. Physis Teorisi derece farkını kabul eder; eklediği, bu derece farkının niteliksel bir eşiği aşmasıdır.

[11] Michael Tomasello, Malinda Carpenter, Josep Call, Tanya Behne & Henrike Moll, "Understanding and Sharing Intentions: The Origins of Cultural Cognition," *Behavioral and Brain Sciences* 28, no. 5 (2005): 675–691. Tomasello bu kapasiteyi "paylaşılan niyetsellik" (shared intentionality) ile açıklar. Physis Teorisi Tomasello'nun mekanizmasını kabul eder; ancak paylaşılan niyetselliği Nomos kapasitesinin sonucu olarak konumlandırır — neden değil, sonuç.

[12] Altı kapasiteden herhangi birinin başka bir türde tam olarak gösterilmesi — örneğin kümülatif kültürel evrimin kayıpsız nesiller arası aktarımının belgelenmesi — eşik argümanını zayıflatır.

[13] Emmanuel Levinas, *Le Temps et l'Autre*, ilk yayım Jean Wahl (haz.), *Le Choix, le Monde, l'Existence* (Grenoble: Arthaud, 1947) içinde; kitap olarak Montpellier: Fata Morgana, 1979. Irvin D. Yalom, *Existential Psychotherapy* (New York: Basic Books, 1980). Elizabeth C. Pinel, Anna E. Long, Erin Q. Murdoch ve Peter Helm, "A Prisoner of One's Own Mind: Identifying and Understanding Existential Isolation," *Personality and Individual Differences* 105 (2017): 54–63. Palyatif bakımda varoluşsal yalnızlık için: Eric J. Ettema, Louise D. Derksen ve Evert van Leeuwen, "Existential Loneliness and End-of-Life Care: A Systematic Review," *Theoretical Medicine and Bioethics* 31 (2010): 141–169.

[14] Ernest Becker, *The Denial of Death* (New York: Free Press, 1973). Becker ölüm farkındalığının insanı "ölümsüzlük projeleri"ne ittiğini savunur. Physis Teorisi Becker'ın motivasyon analizini kabul eder; ancak miras motivasyonunu inkâr değil, Nomos kapasitesinin yapısal bir sonucu olarak tanımlar. İnkâr yalnızca bir olası sonuçtur. Aynı motivasyon psikolojide "legacy motivation" adıyla incelenir: Kimberly A. Wade-Benzoni, "Legacy Motivations & the Psychology of Intergenerational Decisions," *Current Opinion in Psychology* 26 (2019): 19–22. En eski formülasyonu Platon'dadır: Diotima'ya göre ölümlü doğa ölümsüz olmayı arar — bedenle doğurarak çocukta, ruhla doğurarak eserde ve şöhrette (Symposion 204d–209e). Physis Teorisi bu

ayrımı kendi çerçevesine taşır: üreme Physis'in emridir; eser, isim ve kurum Nomos'un kalma biçimleridir.

[15] Martin Heidegger, *Sein und Zeit* (Halle a. d. S.: Max Niemeyer, 1927). Sein-zum-Tode kavramı bu çalışmanın ikinci kısmında kurulur.

[16] Ölüm farkındalığının Nomos kapasitesini doğurduğu iddiası test edilebilir: İnsan düzeyinde ölüm farkındalığı taşıyan ancak Nomos kapasitesi göstermeyen bir tür bulunursa, bu iddia çürür.

[17] Thomas Hobbes, *Leviathan* (London: Andrew Crooke, 1651). Hobbes doğa durumunu "herkesin herkese karşı savaşı" olarak tanımlar ve toplumsal sözleşmeyi zorunlu kılar. Physis Teorisi Hobbes'un temel gözlemini — bireyin tek başına yetersizliğini — kabul eder; ancak toplumsal sözleşmeyi bilinçli bir tercih değil, Physis'in grup formülüne ittiği zorunlu bir sonuç olarak görür.

[18] İzolasyonun bireysel düzeydeki yıkıcılığı belgelidir: aşırı izolasyon ve duyusal yoksunlukta anksiyete, algı bozulmaları ve halüsinasyonlar görülür — Stuart Grassian, "Psychiatric Effects of Solitary Confinement," *Washington University Journal of Law & Policy* 22 (2006): 325–383. Kronik sosyal izolasyon ve yalnızlık da depresyon riskini belirgin biçimde artırır: yaşlı erişkinlerde sosyal izolasyon → depresyon için OR 1,46 (%95 GA 1,21–1,77; Yuyan Liu vd., "Association between Social Isolation and Depression, and Sex Differences in Older Adults: A Systematic Review and Meta-Analysis," *Archives of Gerontology and Geriatrics* 137 (2025): 105915); yalnızlık → yeni başlangıçlı depresyon için düzeltilmiş OR 2,33 (%95 GA 1,62–3,34; Farhana Mann vd., "Loneliness and the Onset of New Mental Health Problems in the General Population," *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 57, no. 11 (2022): 2161–2178). Bu mekanizmanın tersi de test edilebilir: izole yaşayıp nesiller boyu sürdürülebilir varoluş sergileyen bir insan popülasyonu belgelenirse, grup formülünün zorunluluğu zayıflar.

[19] W. D. Hamilton, "The Genetical Evolution of Social Behaviour, I–II," *Journal of Theoretical Biology* 7, no. 1 (1964): 1–52. Hamilton'ın akraba seçilimi (kin selection) bireyin fedakârlığını genetik yakınlıkla açıklar. Physis Teorisi gen düzeyindeki sürekliliği kabul eder; ancak insanın bu sürekliliği bilerek seçebildiğini — ve bilerek reddedebildiğini — ekler.

[20] Friedrich Schiller, "Resignation" (1784/85): "Die Weltgeschichte ist das Weltgericht." G. W. F. Hegel, *Grundlinien der Philosophie des Rechts* (Berlin: Nicolaische Buchhandlung, 1821), §340: devletler arasında hakkın ve haksızlığın tek yargıcı, "dünya mahkemesi olarak dünya tarihi"dir. Physis Teorisi sonucun belirleyiciliğini kabul eder; ancak sonuçtan haklılık çıkarmaz. Hegel'de mahkemenin bir yargıcı ve bir gerekçesi vardır; burada yalnızca sona erebilirlik vardır.

[21] Richard Dawkins, *The Selfish Gene* (Oxford: Oxford University Press, 1976), bölüm 2: "Darwin's 'survival of the fittest' is really a special case of a more general law of survival of the stable." Leigh Van Valen, "A New Evolutionary Law," *Evolutionary*

Theory 1 (1973): 1–30. Aynı çizgide Addy Pross canlılığı, sürekli yeniden üretilen bir kinetik kararlılık olarak tanımlar: *What Is Life? How Chemistry Becomes Biology* (Oxford: Oxford University Press, 2012). Physis Teorisi bu hattın bilinç gerektirmeyen sınamasını kabul eder; eklediği üç şeydir: sınanan bir iddiadır ve sınamanın adı meşruiyettir; sosyal canlılarda sınamaya grubun değerlendirmesi katılır; insanda ona ikinci bir katman eklenir.

[22] Cathryn Johnson, Timothy J. Dowd ve Cecilia L. Ridgeway, "Legitimacy as a Social Process," *Annual Review of Sociology* 32 (2006): 53–78; Paddy Dolan, Stephen Vertigans ve John Connolly, "Theorising Political Legitimisation: From Stasis to Processes," *European Journal of Social Theory 27, no. 1 (2024): 22–40*. John W. Meyer ve Brian Rowan, "Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony," *American Journal of Sociology* 83, no. 2 (1977): 340–363; Jitendra V. Singh, David J. Tucker ve Robert J. House, "Organizational Legitimacy and the Liability of Newness," *Administrative Science Quarterly 31*, no. 2 (1986): 171–193. Bu literatürde meşruiyet bir çevrenin algısına bağlıdır ve örgüt kuramında hayatta kalmanın koşullarından biridir; Physis Teorisi'nde meşruiyet, iddianın var olmaya devam etmekle sınanmasının sonucudur ve algı gerektirmez.

[23] İnsanın kendi içinde bölündüğü fikrinin başlıca formülasyonları Platon'un üçlü ruhu ve arabacı benzetmesi, Pavlus'un beden–ruh çatışması, Freud'un id–süperego gerilimi, MacLean'in üçlü beyni, Kahneman'ın hızlı ve yavaş sistemleri (dipnot 6) ve Haidt'in fil ile binici eğretilemesidir. Physis Teorisi bu modellerin ortak gözlemini — insanın tek bir mantıkla işlemediğini — kabul eder; reddettiği, gözlemin altındaki varsayımdır: insanın içinde iki ayrı varlığın — iki sistem, iki katman, iki fail — bulunduğu. Hesaplaşmanın tamamı ve künyeler Bölüm 9, §2.9 ve dipnot 21'dedir.

[24] Bu model iki yaygın yanlış okumaya açıktır. Birincisi biyolojik indirgemecilik: Physis'in biyolojik temellerini tanımlamak, insan davranışını biyolojiye indirgemek değildir — Nomos, Physis'in içinde farklı bir düzeyde işleyen kapasitedir ve bu kapasiteyle insan dürtülerinin ötesine geçebilir. Nedensellik tek yönlü değildir: Biyoloji toplumu şekillendirir, toplum da biyolojiyi şekillendirir — epigenetik, sosyal stresin hormonal etkileri ve çevresel koşulların beyin gelişimine etkisi bu geri beslemeyi belgeler. İkincisi sosyal Darwinizm: Physis'in mekanizmalarını tanımlamak, bu mekanizmaları meşrulaştırmak anlamına gelmez — Physis Teorisi betimleyicidir, teşhis koyar, reçete yazmaz.

[25] "Nomos kapasitesi taşımaz" iki-Nomos ayrımına göre okunmalıdır (Bölüm 5, §6.7). Nomos'un çatışmacı tarafını — hiyerarşi, kurumsallaşma, ölçeklenme, meşruiyet/rıza yönetimi — tüzel kişilik dikte edilmeden, kendi formülünden işletir; bu, onun Physis'in çatışmacı tarafına kilitli işlemesinin ta kendisidir: araçlar Nomos'un, onları yöneten formül Physis'in çatışmacı tarafınındır (Bölüm 9, §6.3). Karşılayamadığı, Nomos'un bağsal tarafıdır: denge mekanizması — adalet, haklar, faydanın aşağı dağıtımı. Onu kendi içinden üretemez, çünkü gücü sınırlayan bu mekanizma formülüyle sürtüşür; ona ancak simbiyotik ortağı olan insanın sürekli ve maliyetli diktesiyle, dolaylı ve geçici olarak erişir (Bölüm 5, §3, §6.7). Üstelik üretemediği bu bağsal tarafın yalnızca

görüntüsünü araçsallaştırabilir — hegemonya, adalet ve özgürlüğü meşrulaştırma aracına çevirir ama bağı üretmez, taklit eder. §1 ve §4'te Nomos'un ölüm farkındalığından doğması, bu bağsal tarafın insanda — ekolojisi (diğerleriyle hayatta kalma) onu mümkün kıldığı için — doğrudan kapsandığını anlatır; tüzel kişilik ölüm farkındalığını taşır ama bu ekolojiyi taşımadığından, bilişsel önkoşulu karşıladığı hâlde Nomos-bağsalı üretemez. Kitabın asimetri tezi de buradan gelir: Nomos-çatışmacı dirençsiz ölçeklenir, Nomos-bağsal sürekli bakım ister.

[26] Daron Acemoglu & James A. Robinson, *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty* (New York: Crown Business, 2012). Acemoglu ve Robinson, milletlerin başarı ve başarısızlığını kapsayıcı (inclusive) ve dışlayıcı (extractive) kurumlarla açıklar ve kurumsal tasarımı belirleyici faktör olarak sunar. Physis Teorisi nedenselliği tersine çevirir: Kurumlar sonucu belirlemez, güç dinamikleri kurumları belirler. Dışlayıcı kurumlar kötü tasarımın değil, tüzel kişiliğin Physis'in çatışmacı tarafına kilitli işlemesinin yapısal sonucudur. Acemoglu ve Robinson "doğru kurumları kurun" der; Physis Teorisi sorar: Kurumları kuran ve işleten yapılar Nomos kapasitesi taşımadığına göre, kapsayıcılık nasıl sürdürülecek?